נח ואברהם, נח ומשה

מים ראשונים: כבר נדרשנו אגב אורחא להשוואה בין נח לאברהם ובין נח למשה במספר מקומות. ראו דברינו צדיק בדורותיו וכן נח איש האדמה בפרשה זו וכן במקומות נוספים, כגון: חלילה לך מעשות כדבר הזה בפרשת וירא. הפעם בחרנו לרכז מדרשים אלה במקום אחד ולהוסיף להם נופך. ואם חזרנו על דברים שהבאנו בעבר, הלוא כבר הורונו חכמינו: ״הפוך בה והפוך בה דכולה בה״, ואי אפשר לבית מדרש בלא חידוש ואינו דומה השונה מדרשו מאה פעמים לשונה ודורש מאה ואחת. ובין השיטין נשאל, מה מטרת השוואות אלה? האם חז״ל מנסים לשקול צדיקים ולשים אותם על כפות המאזניים? או שמא המטרה היא להבליט ייחודיות כל דמות וללמדנו אורחות חיים?

בראשית רבה ל י – אברהם עדיף על נח

״את האלהים התהלך נח״ - ר׳ יהודה ור׳ נחמיה. ר׳ יהודה אמר: משל למלך, שהיו לו שני בנים: אחד גדול ואחד קטן. אמר לקטן: ״הלך עמי״ ואמר לגדול: ״בוא והלך לפני״. כך, אברהם שהיה כוחו יפה, ״התהלך לפני והיה תמים״ (בראשית יז א), אבל נח, שהיה כוחו רע, ״את האלהים התהלך נח״.[1] ר׳ נחמיה אמר: משל לאוהבו של מלך, שהיה משתקע בטיט עבה. הציץ המלך וראה אותו משתקע, אמר לו: עד שאתה משתקע בטיט הלך עמי, זהו שכתוב: ״את האלהים התהלך נח״. ולמה אברהם דומה? לאוהבו של מלך, שראה את המלך מהלך במבואות האפלים. הציץ אוהבו והתחיל מאיר עליו דרך החלון. הציץ המלך וראה אותו. אמר לו: עד שאתה מאיר לי דרך החלון, בא והאיר לפני.[2]

בראשית רבה מט ב – אדם הראשון, נח, אברהם

אמר ר׳ יהודה בן סימון: למלך שהיו לו שלשה אוהבים, ולא היה עושה דבר חוץ מדעתם.[3] פעם אחת בקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתם, נטל את הראשון וטרדו והוציאו חוץ לפלטין, שני חבשו בבית האסורים ונתן סְפָרְגִיס שלו עליו.[4] שלישי שהיה לו חביב יותר מדאי, אמר: איני עושה דבר חוץ מדעתו. כך, אדם הראשון: ״ויגרש את האדם״ (בראשית ג כד), נח: ״ויסגור ה׳ בעדו״ (שם ז טז). אברהם שהיה חביב עליו יותר מדאי, אמר: מה אני עושה דבר חוץ מדעתו? א״ר שמואל בר נחמן: משל למלך שהיה לו סְנְקְטֶדְרוֹס אחד ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו. פעם אחת בקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתו, אמר המלך: כלום עשיתי אותו סְנְקְטֶדְרוֹס שלי אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו! אמר ר׳ יודן: אמר הקב״ה: הרי יש שם לוט בן אחיו ואיני מגלה לו? ורבנן אמרי: כבר קראתי אותו אביהם, שנאמר: ״כי אב המון גוים נתתיך״ (בראשית יז) - דנים את הבן חוץ מן האב? מתן תורה גליתי לו, גיהינום גליתי לו, דינה של סדום למחר, ואיני מגלה לו?[5]

---

[1] ״רע״ כאן הוא במובן של חלש. וכך לא מעט בלשון חז״ל. ראו למשל גמרא בבא מציעא קה ע״ב: ״עלו באילן שכוחו רע ובסוכה שכוחה רע – טמא״. ראו הדין בפירוט במקור שם.

[2] הרי לנו עדיפות ברורה לאברהם שהולך לפני המלך ומאיר לו את דרכו מול נח שהמלך מחלץ אותו מהטיט, נותן לו יד ומזמין אותו ללכת איתו. לעומת זאת, ראו משל הפשתני ובעל הקנקנים בבראשית רבה לב ג, שם משתמע שיש הקבלה מלאה בין אברהם ונח: ״אמר רבי יונתן: היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרועעים, שאינו מספיק לקיש עליהם אחת עד שהוא שוברם. ומה הוא בודק? קנקנים יפים, אפילו מקיש עליהם כמה פעמים אינם נשברים. כך אין הקב״ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים, שנאמר: ה׳ צדיק יבחן וכתיב (בראשית כב) והאלהים נסה את אברהם. אמר רבי יוסי בן חנינה: הפשתני הזה, בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה, כל שהוא כותשה היא משבחת, וכל זמן שהוא מקיש עליה היא משתמנת. ובשעה שהוא יודע שהפשתן שלו רעה, אינו מספיק לקיש עליה אחת, עד שהיא פוקעת. כך, אין הקב״ה מנסה את הרשעים, אלא את הצדיקים, שנאמר: ה׳ צדיק יבחן (תהלים יא ה). א״ר אלעזר: משל לבעל הבית שהיה לו ב׳ פרות, אחת כוחה יפה, ואחת כוחה רע. על מי הוא נותן את העול, לא על זאת שכחה יפה? כך הקב״ה מנסה את הצדיקים, שנאמר: ה׳ צדיק יבחן. ה׳ צדיק יבחן זה נח, שנאמר: ויאמר ה׳ לנח כי אותך ראיתי צדיק לפני״. הרי לנו השוואה מלאה בין אברהם לנח וקביעה ברורה שנח הועמד בניסיון בדומה לאברהם. מה העול שהוטל עליו? מה הניסיון? כך או כך, ראו בהמשך המדרש שם: ״אמר ר׳ אלעזר בן עזריה: מצינו שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו, וכולו שלא בפניו, שכן הוא אומר בנח: איש צדיק תמים היה - שלא בפניו, וכתיב: כי אותך ראיתי צדיק לפני – בפניו״. נראה שזה המקור לביטוי: אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו. ראו גם עירובין יח ע״ב.

[3] ראו עמוס פרק ג פסוק ז: ״כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי ה׳ דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סודו אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים״. מדעתם שהוא מתייעץ איתם, או מידיעתם שהוא לא מסתיר מהם. יש לעיין על כך בהמשך המדרש.

[4] סיפרגיס הוא חותם המלך. המלך שם את חותמו על דלת בית הסוהר. בית הסוהר הוא כמובן התיבה בה הסתגרו נח ובניו שנה. ואת החותם בנמשל נראה להלן. ראו גם הציווי: ״צא מן התיבה״ לו הקדשנו דף מיוחד. את האסיר צריך גם להוציא מבית הסוהר.

[5] כאן, אדם ונח בצד אחד ואברהם, אבי האומה, בצד אחר. האם אנחנו שומעים הבחנה בין צדיקים ״שלנו״ ובין צדיקים של אומות העולם? האם יש כאן תהליך של ״זיכוך הדורות״? ראו פחדו של אברהם שאם אמנם יש תהליך של בחירה מחודשת, התפתחות ואמות מידה משתנות מי הוא צדיק, אולי גם הוא יידחה בעתיד מפני צדיק טוב הימנו. בראשית רבה מד ה, פרשת לך לך: ״אחר הדברים האלה - אחר הרהורי דברים שהיו שם. מי הרהר? אברהם הרהר, אמר לפני הקב״ה: ריבון העולמים, כָּרַתָּ ברית עם נח

דברים רבה יא סימן ג, וזאת הברכה – הקברניט שהציל את ספינתו

נח אמר למשה: אני גדול ממך שניצלתי מדור המבול. אמר לו משה: אני נתעליתי יותר ממך, אתה הצלת את עצמך ולא היה בך כח להציל את דורך, אבל אני הצלתי את עצמי והצלתי את דורי כשנתחייבו כלייה בעגל ... שנאמר: ״וינחם ה׳ על הרעה אשר דבר לעשות לעמו״ (שמות לב יד).[6] למה הדבר דומה? לשתי ספינות שהיו בים והיו בתוכן שני קברניטים, אחד הציל את עצמו ולא הציל את ספינתו, ואחד הציל את עצמו ואת ספינתו.[7] למי היו מקלסים, לא לאותו שהציל את עצמו ואת ספינתו? כך, נח לא הציל אלא את עצמו, אבל משה הציל את עצמו ואת דורו, הוי: ״ואת עלית על כולנה״.[8]

בראשית רבה לו ג – איש האדמה מול איש האלהים

״ויחל נח איש האדמה״ - נתחלל ונעשה חולין ... אמר רבי ברכיה: חביב משה מנח. נח משנקרא איש צדיק - נקרא איש אדמה. אבל משה, משנקרא איש מצרי - נקרא איש האלהים.[9]

זוהר כרך א (בראשית) סח א פרשת נח – נח הוא הצדיק הראשון

רבי יהודה: אף על גב דזכאה הוה נח, לאו איהו כדאי (בגין) דקודשא בריך הוא יגין על עלמא בגיניה.[10] תא חזי, משה לא תלה מלה בזכותיה, אלא בזכות אבהן קדמאי, אבל נח לא הוה ליה במאן דיתלי בזכותא כמשה.[11] אמר רבי יצחק: ועם כל דא, כיון דאמר ליה קודשא בריך הוא: ״והקימותי את בריתי אתך״, הוה ליה למבעי רחמי עלייהו.[12]

שאינך מכלה את בניו, עמדתי וסיגלתי מצות ומעשים טובים יותר ממנו ודחתה בריתי לבריתו. תאמר שאחר עומד ומסגל מצות ומעשים טובים יותר ממני ותדחה בריתו לבריתי? א״ל הקב״ה: מנח לא העמדתי מגינים של צדיקים, אבל ממך אני מעמיד מגינים של צדיקים. ולא עוד, אלא בשעה שיהיו בניך באים לידי עבירות ומעשים רעים, אני רואה צדיק אחד בהם שהוא יכול לומר למדת הדין די, ואני נוטלו ומכפר עליהם״. אברהם ראה עצמו כעדיף על נח, כמי שממשיך את שרשרת הצדיקים, אבל מעצים אותה וקובע את מעמדו בראש שרשרת שאותה כבר לא ניתן לשנות. ורק נשאל: מדוע ואיך דחתה בריתו של אברהם את ברית נח?

[6] יש כאן השוואה סמויה של: ״וַיִּנָּחֶם ה׳ כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ״ (בראשית ו ו) שבעקבותיו בא המבול ורק ״נח מצא חן בעיני ה׳ ״ (שם), עם ״וַיִּנָּחֶם ה׳ עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ״ של משה שהביאה להצלה של העם כולו. ושם משה גם תובע שמציאת החן תהיה של העם כולו, לא רק שלו: ״כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ״ (שמות לג יג-טז, ראו שם).

[7] משה הוא קברניט שיודע להנהיג ספינה על יושביה ומטענה במים הסוערים. אך במדרשים אחרים, אברהם מכונה קברניט בשל יחסיו וקשריו עם אומות העולם והעמים שסביבו. ראו דברינו קברניט בפרשת חיי שרה.

[8] מדרש זה ודומים לו הם המקור לכינויו של נח ״צדיק מיט פעלץ״, היינו, צדיק העטוף בפרוותו ודואג רק לעצמו וסביבתו הקרובה. עם זאת, במדרש שהבאנו מתעמת משה לא רק עם נח, כי אם עם שורה ארוכה של דמויות: אברהם, יצחק יעקב ועוד, שכולם אומרים למשה שהם גדולים ממנו ומשה עונה לכולם. וכפי שהמדרש מסיים שם: ״אמר הקב״ה: הואיל ונתעלה מן הכל (משה), הוא יברך את ישראל: וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל״. כך שלפחות פה, נח נמצא בחברה טובה של כל אלה שמשה גדול מהם. באופן דומה גם המדרש הבא באוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד שנו: ״נח ומשה למה הם דומים? לשני בני אדם שהביאו דורון למלך. נכנס הראשון ונטל המלך מידו והריח לו ולא נתקבל עליו. נכנס השני וכיון שנטל המלך מידו, א״ל: הוי יודע שנסעוד אצלך בכל יום שתי פעמים ערבית ושחרית. כך היה נח כשהיה מקריב קרבן לפני הקב״ה, כתיב: וירח את ריח הניחוח וגו׳. אבל משה כשהקריב קרבן, א״ל הקב״ה: הוי יודע שנסעוד אצלך בכל יום שתי פעמים, שנאמר: את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים - הרי משה גדול מנח. אברהם ומשה למה הם דומים? למטרונה אחת שהיו לה שני בנים, אחד מהם נטל כלי קוזמריאה (תכשיט נאה) והלך ומשכנן לאחר, ואחד מהם הלך ופדה אותן. איזה מהם חביב, לא זה שפדאם? כך אברהם אבינו, בשביל דבר אחד משכנן והשכין את ישראל במצרים, שנאמר: ויאמר לאברהם ידוע תדע וגו׳. אבל משה הלך ופדאם״. במדרש זה מופיעה ההשוואה של משה גם עם יצחק ויעקב. אבל נראה שההשוואה של משה עם אברהם מפתיעה: אברהם גרם לירידתנו למצרים (משכן את צאצאיו) ומשה הוא שהוציאנו משם (ובנה את המשכן שהוא בבחינה משכון (שמות רבה נא ב).

[9] ראו דברינו נח איש האדמה בפרשה זו, בהם הבאנו בין השאר גם מדרש זה והראינו שבכל הכבוד ל״איש האדמה״ (הנחשב כרופא), אין הוא באותה דרגה כמו ״איש האלהים״. ראו גם הדף משה איש האלהים בפרשת וזאת הברכה. נח מתחיל כ״צדיק תמים״ ומסיים ב״איש האדמה״ ואילו משה מתחיל כ״איש מצרי״ ומסיים כ״איש האלהים״. ההכרעה כאן היא באופן ברור להעדפתו של משה על פני נח. ושם גם הבאנו את דברי בעל משך חכמה, בראשית ט כ, על ההבדל בין צדיק המתבודד ובין צדיק – תלמיד חכם שפורש לעסקי ציבור. ברוח זו ראו גם מדרש תנאים לדברים פרק לד פסוק ז: ״ומשה בן מאה ועשרים שנה - מלמד שלא נמלט נח מן התיבה אלא בזכותו של משה. את מוצא, בשעה שביקש הקב״ה להביא מבול על עולמו להחריבו, אמרו מלאכי השרת לפני מי שאמר והיה העולם: ברוך הוא ריבון העולמים, הואיל ואתה מביא על עולמך מבול של מים, מה אתה עושה לאותו שהוא עתיד לחיות מאה ועשרים שנה, וכבר קצבת לו ימיו: והיו ימיו מאה ועשרים שנה?״. והדברים קשורים לפסוקים האחרונים של פרשת בראשית, פרשת בני האלהים. ראו בראשית רבה כו ו: ״א״ר חנינא בר פפא: אפילו נח שנשתייר מהם, לא שהיה כדאי, אלא שצפה הקב״ה שמשה עתיד לעמוד ממנו, שנאמר ״בשגם״ - זה משה, שחשבונו של זה הוא חשבונו של זה (גימטריה מש״ה ו- בשג״ם). רבותינו מביאים אותה מכאן: והיו ימיו מאה ועשרים שנה, ומשה חי מאה ועשרים שנה״.

[10] אע״פ שנח היה אדם זכאי, לא היה ראוי שהקב״ה יציל את העולם בגללו.

[11] בא וראה שמשה לא תלה בזכותו, אלא בזכות האבות. ונח לא היה לו במי להיתלות כמשה. כאן חוזר המדרש ומגן על נח שהוא הצדיק הראשון ואין לו במי להיתלות. למרות ההשוואה עם משה, נראה שגם ההשוואה עם אברהם נמצאת כל הזמן ברקע. משה נתלה באבות, באברהם (יצחק ויעקב). אברהם אמנם לא נתלה במפורש בנח, אבל עצם ההשוואה איתו מלמדת אותו איך להתנהג, איך להיות טוב ממנו., היינו שלאברהם היה בעקיפין ממי ללמוד. ולהלן נראה כיצד אברהם נתלה גם נתלה בנח.

[12] אם לרגע גלגלנו בזכותו של נח, שהיה הצדיק הראשון ולא היה לו במי להיתלות, בא ר׳ יצחק והופך שוב את הקערה על פיה וחוזר לדמות הצדיק בפרווה. למרות הכל היה צריך נח לבקש רחמים על דורו ולא ביקש. ראו אגב הביטוי ״שהיה לו לבקש רחמים על דורו ולא בקש״, שנאמר על הכהן הגדול ורוצחים בשגגה (מכות יא ע״א) ועל אלימלך ובניו שירדו מהארץ (בבא בתרא צא ע״ב).

בראשית רבה ל א תחילת פרשת נח – נח יסוד עולם

״אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים״ זהו שכתוב: ״כַּעֲבוֹר סוּפָה וְאֵין רָשָׁע וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם״ (משלי י כה). ״כעבור סופה ואין רשע״ - זה דור המבול. ״וצדיק יסוד עולם״ - זה נח.[13]

בראשית רבה פרשה לד סימן ו – נח משביע את הקב"ה

״צא מן התיבה״ - ... ולא קיבל עליו לצאת. אמר: אצא ואהיה פרה ורבה למאירה?[14] עד שנשבע לו המקום שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר: ״כי מי נח זאת לי, אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד״ (ישעיה נד ט).[15]

בראשית רבה לט ו – אברהם מסתמך על שבועת נח

רבי עזריה משום רבי אחא פתח: ״אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים אלהיך שמן מחבריך״ (תהלים מה ח). רבי עזריה פתר המקרא באברהם. בשעה שעמד אברהם אבינו לבקש רחמים על הסדומים, מה כתוב שם? ״חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע וכו׳״. אמר ר׳ אחא: נשבעת ואמרת שאין אתה מביא מבול לעולם, מה אתה מערים על השבועה? אתמהא! מבול של מים אין אתה מביא, מבול אש אתה מביא? אם כן לא יצאת ידי השבועה![16]

מדרש תהלים (בובר) מזמור לז - אברהם לומד צדקה ממלכיצדק הוא שם בן נח

... שאילולי שקנא אברהם, לא היה קונה שמים וארץ. ואימתי קינא? שאמר למלכי צדק: כיצד יצאת מן התיבה? אמר ליה: בצדקה שהיינו עושים שם. אמר לו: וכי מה צדקה היה לכם לעשות בתיבה? וכי עניים היו שם? והלא לא היו שם אלא נח ובניו, ולמי הייתם עושין צדקה? אמר ליה: על הבהמה ועל החיה ועל העוף. לא היינו ישנים, אלא נותנים היינו לפני זה ולפני זה כל הלילה. אותה שעה אמר אברהם: ומה אילולי שעשו צדקה עם בהמה וחיה ועוף לא היו יוצאין, וכיון שעשו צדקה יצאו, ואני אם אעשה עם בני אדם על אחת כמה וכמה! באותה שעה נטע אשל בבאר שבע: אכילה שתיה לויה. וכן אמר שלמה: ״וָרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאַת־אִישׁ מֵרֵעֵהוּ״ (קהלת ד ד).[17]

---

[13] נח הוא לא רק צדיק תמים (אולי תמים מדי ולא עז פנים כאברהם ומשה), הוא גם צדיק יסוד עולם או בקיצור: יְסוּד עולם. – צדיק המייסד את העולם. ראו מדרש תנחומא סימן ה בפרשתנו שנח ראה את העולם ביישובו ובחרבנו וביישובו: בנוי, חרב ובנוי. אולי אין הוא מציל את העולם מחורבן, אבל הוא יודע לשקם ולבנות אחרי החורבן. ומי ראה חורבן עולם יותר מנח? מי יכול היה להתייאש ולומר לריבונו של עולם: אין בכוחי להתחיל הכל מחדש, יותר מנח? ראו במדרש שם גם על דניאל ואיוב שראו עולם בנוי, חרב ובנוי. דניאל את בית המקדש ואיוב את ביתו שלו. אבל נח – את העולם כולו! את כל מעשה בראשית שנמחה לנגד עינו ויש להתחיל הכל מחדש. כל מי שיבוא אחריו, נשען עליו ועל מפעליו באופן זה או אחר. כך חזה גם דור השואה והתקומה במאה העשרים. ראו ספרו של משה מיה על הרב עמיטל עולם בנוי וחרב ובנוי. ראו גם מאמר של הרב חגי גרוס באתר צהר על נח

[14] שנים עשר חודש בתיבה לא קיימו נח ומשפחתו קשרי אישות ולא עסקו בפריה ורבייה: ״שהיו אסורים בתשמיש המטה״ (תנחומא יז בפרשתנו). כאן, משהותר לו, אין נח ממהר לחזור לחיי אישות שמסמלים את החזרה לחיות בעולם והוא מציב תנאים לפני הקב״ה. ראו דברינו צא מן התבה בפרשה זו.

[15] מדרש זה מציג בצורה אמיצה את תגובת נח למבול: לא עוד! לא מתחילים את ישוב העולם מחדש, אם אין הבטחה מהגבורה שלא יהיה עוד הרס טוטלי. נח לא מוכן ״לקבל חזרה את המפתחות״ וגם לא ״להחזיר את המפתחות״ (ראו שם המשל על הפרנס והסופר שמינו להם ממלא מקום זמני ומבקשים לחזור כעת לתפקידם), עד שלא יקבל הבטחה ובשבועה של הקב״ה שלא יהיה עוד מבול. וכבר הארכנו לדון במדרש זה בדברינו סיפורי התיבה בפרשה זו והוספנו והרחבנו בדף צא מן התבה וכן שבועת ה׳ לנח – קץ העונש הטוטאלי?. כאן, נבקש להוסיף נופך ולהציע ששתיקתו של נח לפני המבול והשבעתו את הקב״ה אחרי המבול, שני צדדים של אותה מטבע הם. נח הוא אכן צדיק פאסיבי שלא כאברהם ומשה, אך אין הוא 'צדיק בפרווה'. בפאסיביות שלו, בשתיקה לפני המבול ובהיסוס לצאת מהתיבה אחריו (למרות שוודאי סבל שם כהוגן, כפי שהראינו בדף סיפורי התיבה), הוא כאילו אומר לקב״ה: אתה בעל הבית ואין מי שימחה בידך, ברצותך אתה בורא עולמות וברצותך אתה מחריבם. שמעתי שכבר בראת עולמות רבים קודם לעולם זה והחרבתם (בראשית רבה ט ב). אינך יכול ״ללחוץ על המתג״ כרצונך. אם אתה רוצה אותי בעולמך, יש לי תנאים! נראה שיש כאן פירוש מחודש ל״צדיק יסוד עולם״ וגם ל״ויברא אלהים את האדם בצלמו״; ואם דברים אלה נשמעים קצת חריפים, ראו דברינו הטיחו דברים כלפי מעלה וראו להלן מי הוא שמסתמך על השבעה זו של נח לקב״ה.

[16] הרי לנו שכל טיעוניו של אברהם כלפי הקב״ה בסדום, כל האקטיביות של אברהם המוצגת כאנטיתזה לפאסיביות של נח - כל כולה נשענת על נח! ״חלילה לך״ אומר אברהם, שהוא כמו ״לא יחל דברו״ - לא יחלל את שבועתו. על איזו שבועה מדובר? על השבועה שמגלה לנו ישעיהו: ״אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד״. נקרא את הפסוק בשלמותו בישעיהו נד ט: ״כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר בָּךְ״. שבועה או השבעה זו של נח היא גם הבסיס לגאולה לעתיד לבוא של עם ישראל. לא בכדי נבחר פרק נד בישעיה הן להפטרת פרשת נח, והן להפטרת פרשת כי תצא, הנחמה החמישית והיא מההפטרות הכפולות הנדירות שיש בסידור תפילותינו. עם כל הפאסיביות שלו, נח הוא הבסיס לקיום העולם, לא עוד ״עולם בנוי וחרב ובנוי״ במעגל של הרס ובניין. נח הוא המשענת עליה נשען אברהם בטיעוניו להגנת סדום (ומשה מצדו נשען על אברהם ...) והוא ביסוד ההבטחה לגאולה לעתיד לבא. הוא אשר דרשנו לעיל: ״צדיק יסוד עולם״ - צדיק המונח ביסוד העולם, צדיק המייסד את העולם.

[17] הכנסת האורחים של אברהם באה מקנאתו בצדקה שעשו נח ובניו כל חודשי המבול הארוכים עם הבהמה החיה והעוף שהיו בתיבה. אמירתו למלך סדום לאחר מלחמת ארבעת המלכים: ״הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל ה׳ אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ״, באה מהקנאה בנח, קנה = קנא. ומי הוא שאמר תחילה ״קונה שמים וארץ״? מלכיצדק בתורה הוא שֵׁם במדרש, בנו של נח.

בראשית רבה נו יא פרשת וירא – בלי עוד ניסיונות רבש"ע

״ויקרא מלאך ה׳ שנית ויאמר בי נשבעתי״ (בראשית כב טו-טז) - מה צורך לשבועה זו א״ל: הישבע לי שאין אתה מנסה אותי עוד מעתה ולא את יצחק בני ... משל למלך שהיה נשוי למטרונה ילדה ממנו בן ראשון וגרשה, שני וגרשה, שלישי וגרשה. וכיון שילדה ממנו בן עשירי נתכנסו כולם ואמרו לו השבע לנו שאין אתה מגרש את אמנו מעתה. כך, כיון שנתנסה אברהם אבינו ניסיון עשירי א״ל השבע לי שאין אתה מנסה אותי עוד מעתה.[18]

מדרש תנחומא פרשת וירא סימן ה – אברהם מהרהר על המבול

א״ר לוי: למה גילה הקב״ה לאברהם?[19] שהיה מהרהר על דור המבול לומר: שאי אפשר שלא היה בהם עשרים צדיקים או עשרה שיתלה להן הקב״ה בזכותן. לפיכך אמר הקב״ה: גולה אני לו שלא יהא אומר שמא אף בסדום היו צדיקים.[20]

תנחומא (בובר) פרשת נח סימן ו – שקול כאברהם

״אלה תולדות נח״ ״נח איש צדיק ...״ - שתי פעמים למה? אמר הקב״ה: בשביל לפייס לכל באי העולם שלא יהרהרו לומר שלא היה צדיק אלא בדורו. אמר הקב״ה: שקול הוא לפני כאברהם. אמר ר׳ יהודה [הלוי] בר שלום: נאמר שתי פעמים אברהם אברהם, וכן ביעקב, וכן במשה, וכן בשמואל, וכן נח נח, בשביל להשוות לצדיקים.[21]

שבת שלום,
מחלקי המים
ושנזכה לגשמים בעיתם[22] וכתיקונם[23]

---

[18] אברהם, בניגוד לנח, עומד בעשרה ניסיונות. אך בניסיון העשירי הוא משביע את הקב״ה, בדומה לנח: אל תנסה אותי עוד. אנו רוצים לטעון שאולי גם את ההשבעה הזו למד אברהם מנח. שניהם אומרים לרבש״ע: אל תנסה אותנו עוד, אל תעשה יותר ניסיונות בעולמך. בראת את העולם ואותנו כפי שבראת ועם זה גם אנחנו וגם כביכול אתה צריכים ללמוד לחיות. האם גם משה ממשיך בקו זה? ומי גדול ממי? אברהם שעמד בעשרה ניסיונות ורק לאחריהם נטל את הזכות להשביע את הקב״ה: לא עוד ניסיונות„ או נח שהשביע את הקב״ה כבר לאחר הניסיון הראשון?

[19] שהוא הולך להפוך את סדום. ראו בראשית יח יז-כ.

[20] חזרנו אחורה להשוואה עם אברהם (ובעקיפין עם משה) שהתפללו על דורם, בניגוד לנח שלא עשה זאת, ולהערתנו לעיל על כינויו של נח ״צדיק אין מיט פעלע״. אברהם מהרהר כביכול על הקב״ה שהחריב את העולם במבול ולא מצא עשרה צדיקים, אבל בה במידה הוא אולי גם מהרהר על נח, שהקב״ה גילה לו שהוא הולך להביא מבול ולא עמד לבקש רחמים על בני דורו ולחפש בהם צדיקים. ואולי באמת לא היו, כפי שאכן לא היו בסדום; ואברהם שהתפלל לא הצליח בסופו של דבר למנוע את הפיכת סדום יותר מנח שלא התפלל ולא מנע את המבול. מי שגם התפלל וגם פעל הוא משה שהציל שישים ריבוא (אבל לא עולם שלם), ללא ספירה של מספר הצדיקים. אז משה התעלה על כולם, כפי שכבר ראינו, אלא שתמיד הוא מזכיר את האבות בתפילתו ונשען עליהם. ואברהם מצדו ראינו שנשען על נח. אז מי כאן בסופו של דבר הצדיק הגדול מכולם? האם אנחנו בתנועת קווית של התפתחות, או תנועה מעגלית? ולמה זה בכלל חשוב?

[21] ואם נדקדק במקרא, נח נזכר שלוש פעמים בפסוק הראשון בפרשתנו: ״אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ״. אז אולי כל ההשוואה בין דרגות שונות של צדיקות אינה נכונה ומיותרת. כל אדם, כל דור וכל צדיק, עומדים בפני עצמם. ״להשוות לצדיקים״ אומר המדרש, ולהפסיק לערוך השוואות ביניהם. ראו גם ילק״ש שמואל א רמז פו (תפילת חנה): ״כי לה׳ מצוקי ארץ, אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: ראה הקב״ה שהצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור, שנאמר: כי לה׳ מצוקי ארץ וישת עליהם תבל״. לא רק משום: ״כיפתח בדורו, כשמואל בדורו״ (ראש השנה כה ב), אלא גם במהות הרעיון שאיננו יכולים להשוות צדיקות. ראו גם פירוש רמב״ן לפסוק שלנו: ״והנכון בעיני לפי הפשט ... שהוא לבדו הצדיק בדורות ההם ...״. ראו שם. ראו עוד הביטוי בתלמוד ירושלמי שביעית פרק ו הלכה א: ״פגם הכתוב צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו״. וכבר הרחבנו בכל זה, בדברינו צדיק בדורותיו.

[22] בלילות שבת ורביעי וימים טובים, ראו דברינו גשמים בעיתם ושדים בזמנם בפרשת בחוקותי. וביום ראשון הקרוב, ז׳ במר-חשוון ומתחילים לשאול על הגשמים: ״ותן טל ומטר לברכה״.

[23] ראו הסיפור על חוני המעגל מסכת תענית פרק ג משנה ח: ״התחילו גשמים מנטפין, אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות. התחילו לירד בזעף, אמר: לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה. ירדו כתיקונן״. וכבר הקדשנו דף מיוחד לחוני המעגל – עיון מחדש בשמיני עצרת.